№ 43. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 31. 1874 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 31. № 43.

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 5 րուբլ, կէս տարվանը 3 րուբլ։

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Ծատուրեանի խանութում։

Օտարաքաղաքացիք գրվում են ուղղակի
Тифлисъ, Редакція „Мшакъ."

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 9—12 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզվով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառից մի կոպէկ։

PAYS ÉTRANGERS
S'adresser pour les annonces et les abonnements à MM. BOUÊT et C-o (Office de publicité) 23, rue de la Chaussée-d'Antin.
P A R I S.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեր հրդեհները։ — Ներքին տեսութիւն. վաճառականութիւնը Նուխու մէջ. Նամակ Ս. Պետերբուրգից. Նամակ Երևանից. Ներքին լուրեր։ — Արտաքին տեսութիւն. Սկանդինավեան պետութիւնները. Նամակ Փարիզից. Արտաքին լուրեր։ — Խառն լուրեր։ — Յայտարարութիւններ։ — Բանասիրական. Հայ թատրոնի հարցը։

ՄԵՐ ՀՐԴԵՀՆԵՐԸ

Ամեն դժբաղդութեան մէջ կայ մի դաստիարակող կողմ մարդկային հասարակութեան համար։

Հազիւ կը պատահէր աշխարհիս երեսին տեսնել Թիֆլիս քաղաքի պէս մի այլ բաղդաւոր քաղաք, որտեղ երբեք, կամ շատ հազիւ էին պատահում հրդեհները։ Բայց կեանքը զարգացաւ և կեանքի զարգացման հետ միասին շատացան և հասարակական պահանջները, ուրեմն և վտանգները։

Այժմ, ընդհակառակն, հրդեհները ոչ թէ միայն խաղաղ Թիֆլիսում այլ և Կովկասի միացած մասերում բաւական յաճախ սկսել են պատահել։

Կեանքի զարգանալուն պէս, պէտք է նոյնպէս այս և այն կենսական պահանջներին դարման տանող միջոցներն էլ աւելի բազմեցնել, աւելի կատարելագործված լինեն, պէտք է կենսական պահանջների վրա արած նիւթական ծախսերն էլ կրկնապատկվեն։

Մեր կեանքի նահապետական դրութեան մէջ, օրինակ, երբ բոլորովին հրդեհները չէին պատահում, — հրդեհ հանգցնող միջոցները բոլորովին աւելորդ էին, կամ կարելի էր բաւականանալ մի ջրհանով և երկու տակառով, — այժմ այդ անկարելի է։ Առաջ, քանի մի տարի սրանից առաջ, կարելի էր ծախսել հրդեհական վարչութեան վրա մէկ երկու հազար րուբլ, — այժմ պէտք է որոնենք աւելի առատ նիւթական աղբիւրներ, որոնցով կարող լինէինք բաւականութիւն տալ մեր հասարակական պահանջներին և ծածկել մեծ կենաց մէջ աւելի կատարեալ պօլիցիա և հրդեհական վարչութիւն պահելու ծախսը։

Եթէ խօսենք միայն Թիֆլիսի մասին, որքան մեզ յայտնի է, քաղաքային վարչութիւնը տալիս էր մինչև այժմ հրդեհական վարչութեան վրա տարեկան 6704 րուբլ, իսկ գալու տարուց սկսած մեր քաղաքային վարչութեան նախահաշւի մէջ մացրած է նոյն ծախսի վրա գարձեալ 3473 րուբլ, կոպէկներով, — ուրեմն քաղաքի գանձարանը ներկայացնում է մի աղբիւր, որից կարելի էր տարեկան 10,177 րուբլի գումար ունենալ Թիֆլիսի հրդեհական վարչութիւնը պահպանելու համար։

Ցանկալի էր որ աւելի վաղ մտածէինք թէ բոլոր այդ նիւթական աղբիւրից օգուտ քաղել, և ոչ թէ յետ գցէինք նրան միայն 1874 թ. ի նախահաշւի մէջ, թէ նոյնպէս օգտվէինք նոյն նպատակի համար և այն գումարից, որ կայ Գլխաւոր Կառավարութեան մէջ ապահովութեան ընկերութիւններից վերցնվող տոկոսներից, որ ներկայացնում է մեզ 6805 ր. միանուագ գումար։ Այսպիսով մենք կունենայինք, քաղաքի հրդեհական փոքր 'ի շատէ կատարելագործված վարչութիւն պահպանելու համար, մեր այժմեան, ըոպէական պահանջներին համեմատ, մի բաւականաչափ գումար։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՒԽՈՒ ՄԷՋ

Ամենահին քաղաքներից, ուրտեղ հայ վաճառականներ եղել են երբ և իցէ, մէկն էլ անկասկած Նուխի քաղաքն է։ Ճիշտ յայտնի չէ թէ երբ է սկսուել այստեղ վաճառականութիւնը։ Ծերերի խօսքով դեռ անցեալ դարումը Շուշուց և Ագուլիսից գալիս էին այստեղ հայ վաճառականներ։ Այստեղ կայ մինչև անգամ մի ագուլեցի քահանայի գերեզման, որի տապանագրի թուականը ապացուցանում է ծերերի ասածը։ Չնայելով այդքան երկար ժամանակամիջոցին՝, շատ աննշան տարբերութիւն կայ այն ժամանակուայ և այժմեան վաճառականութեան եղանակի մէջ։ Այն ժամանակ էլ, ինչպէս և հիմայ, բերում էին տեսակ տեսակ գործուածքներ Պարսկաստանից և ծախում էին բնիկներին՝ մուղալներին և լեզգիներին, որոնք տարուայ որոշեալ ժամանակներում, այսինքն՝ յուլիս ու օգոստոս և հոկտեմբեր ու նոյեմբեր ամիսներին, գալիս էին այդ քաղաքը։ Չոր բերած փողով վաճառականները առնում էին թել (մետաքսի) և տանում Աժդարխան, մինչև անգամ Մոսկվայ։ Հայ վաճառականները հաւատարմութեամբ, ճարպիկութեամբ և խորամանկութեամբ գերազանցելով միւս բոլոր ազգերից, որոնց հետ հաղորդակցութիւն ունէին իրանց ձեռքն էին առել երկրի առուտուրը, սորա հետ և հարստութիւնը։ Նուխին հա վաճառականների շնորհով հռչակուել էր, իբրև վաճառաշահ քաղաք։

Վաճառականները ծախում էին հարիւրաւոր և հազարաւոր մանէթների ապրանքներ և դրա տեղ ստանում էին մուրհակներ շատ անգամ այնպիսի մարդկանցից, որոնց նիւթական դրութեանը լաւ ծանօթ չէին։ Քանի որ երկրի բերքերը առատ վարձատրում էին պարտապաններին, սոքա մի կերպով թափում էին իրանց պարտքերը, և այսպիսով մինչև 1866 թ. Նուխին դեռ ևս պահպանում էր իր հռչակ անունը։ Բայց երբ այդ և հետևեալ թուականներին բերքերը յաջողակ չէին, պարտապանները կամ բոլորովին չկարողացան տալ իրանց պարտքերը կամ տուին — մի շատ չնչին մաս։ Այսպիսով ահա ընկաւ Նուխուայ վաճառականութիւնը և նորա հետ շատ հայերի հարստութիւնը։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ-ԹԱՏՐՈՆԻ ՀԱՐՑԸ

Օր, օր, օր, օր, հայ-թատրոն
Օր, օր, օր, օր, մինչև քեզ կը դնեն
դաղաղ և խոր գերեզման կը տանեն։
Յուսահատ դերասան։

Ա.

«Մշակի» անցեալ տարուայ համարներից մէկում, ես աշխատեցի ցոյց տալ հայ հասարակութեանը հայ թատրոնի կարևորութիւնը և անհրաժեշտութիւնը. իմ խօսքերս մնացին „ձայն բարբառոյ յանապատի“։

Անփոյթ մարդիկը կարդացին, ափսոսացին, համակրեցին և չուտով մոռացան։

Հարուստները իմացան այդ մարդիկներից թէ այդպիսի մի բան կայ գրուած «Մշակի» մէջ՝ իրար հետ պատահած ժամանակ խօսեցին այդ բանի վերա, վիճաբանեցին և լռեցին։ Գտնուեցան անգամ այնպիսիներ, որոնք հնարեցին այդ բանից, այնպիսի մէկ երևելի սկանդալ, որ ոչ մէկ տեղ, ոչ մէկ երկրում չէր կարող պատահել։

Բ

Անտարբեր, անգործ և իրանց եսական հաշիւներով զբաղուած մարդիկներից մի քանիսներ, խելք խելքի տուին, հաւաքուեցին իրար մօտ, խօսացին միմեանց հետ և աշխարհ հռչակեցին թէ դոքա, այդ երևելի և նշանաւոր մարդիկը, կամենում են, վճռում են և պիտի թատրոն չինեն։

Գ.

Տպուեցաւ ամեն լրագիրներում իբրև լուր թէ, ալի մաղաղինը, որը գտնվում է կաթոլիկների եկեղեցու դիմացը, հայ հասարակութեան մի քանի պատուաւոր, յայտնի մարդիկ կամենում են յարմարացնել հայ-թատրոնի համար, և որովհետև այդ մարդիկների մէջ գտնվում էին և այնպիսիք, որոնց համար մեծ նշանակութիւն չունի ոչ թէ 1000 կամ 5000 ռուբլի տարուայ մէջ չը չահացնելով թողնել, այլ և կորցնել այդպիսի մէկ գումար մէկ անյաջող օպէրացիօնում, այդ լուրը տարածուեցաւ արագընթաց, որպէս հաստատ աղբիւրից, ամբողջ Թիֆլիսում, գաւառներում, մինչ անգամ արտասահմանում։

Իսկ ալի մաղաղինը մինչև այսօր մնացել է ալի մաղաղին, և պ. բժիշկ Զուբալովը, այդ մաղաղինի տէրը, որը սկզբում շատ ուրախացաւ որ նրա անշնորհ շինութիւնը, (որը շատ նման է Նոյյայ տապանին), կը դարձի ալ ծախելուց և կը ստանայ մէկ որոշ ճարտարապետական ձև հիմայ ծիծաղում է քթի տակ, վերոյիշեալ պարոններից հնարած հայ-թատրոնա-շինական ձեռնարկութեան վերա։

Դ.

Ինչի՞ն էր հարկաւոր այդ խայտառակութիւնը. ո՞վ էր ստիպում այդ պարոններին հաւաքուել, քննել, վիճել, վճռել, հաշուել, խնդրել պ. Զուբալովին խելքահան անել՝ նորան պայմաններ առաջարկել, աշխարհ տարածել այդ լուրը և վերջը բարձի թողի առնելով այդ հարցը, հեռանալ մէկ կողմը, ապտակելով հասարակական կարծիքը։

Ե.

Մեր հայերիս դժբաղդութիւնն է, որ երբ մենք ուզում ենք մէկ որ և իցէ հասարակական օգտակար գործ սկսել՝ անպատճառ այդ գործին տալիս ենք ազգասիրական կամ բարերարական նշանակութիւն և երբ կանգնում ենք այդ կէտի վերա, յանկարծ կիսատ թողնելով գործը, հեռանում ենք գործունէութիւնից, շատ համարելով ձեռնտուութիւնը անգամ այդ գործին։

Թող մեր պատուելի հարուստ և նշանաւոր գործունեայ մարդիկը հանեն բամբակը ականջներից՝ նորանցից ոչ ոք զոհաբերութիւն, ազգասիրութիւն չէ պահանջում։ Ես, ինչքան յիշում եմ, իմ վերոյիշեալ յօդուածներիս մէջ երբէք թատրոնի գոյութիւնը չեմ հիմնել զոհաբերութեան վերա, երբէք մտքովս չեմ անցկացրել, թէ հայ-թատրոնի շինութեան իրագործվելը կարելի է մեռած, անօգտաբեր գումար (կապիտալ) համարել։

Այդ յօդուածներում ես չեմ առաջարկել հայերին փող ընծայել, բաշխել հայ-թատրոնին, այլ բացատրել եմ միայն երկու միջոցներ, որոնցով կարելի է կառուցանել մէկ շինութիւն թատրոնի համար և այդ շինութիւնից վաստակել տոկոսիք 100-ից 15% և առաւել՝ ակցիաների կամ վեր եկած որոշ գումարի միջոցով։

Զ.

Թիֆլիզի պէս հարուստ և բազմամարդ քաղաքը կարող չէ ոչ թէ մէկ թատրոնի (այսինքն թատրոնական ներկայացումների համար յարմարեցրած շինութեան), այլ երեք կամ չորս այդպիսի շինութիւնները երբէք դատարկ չեն կարող մնալ և այդ շինութիւնների համար գործ դրուած գումարը երբէք չի մնայ առանց նշանաւոր տոկոսիք տալու։

Ապացոյց ասածիս 1) Ներսիսեան Հոգևոր (հին) դպրոցի դահլիճը, որը վարձուած և յարմարեցրած ունի կովկասեան երաժշտական ընկերութիւնը և որը մեր հայերիս միայն իւրաքանչիւր ներկայացումից, երբ մեր խումբն չի յաջողում տալ ներկայացումներ մեծ թատրոնում, ստանում է վարձ դահլիճի համար 60 ռ. դեկորացիաների համար 15 ռ. և լուսաւորութեան և այլն 25 ռ. 2) Кружокъ ասուած ընկերութեան դահլիճը, նմանապէս տարուայ մէջ զանազան ռուս ներկայացումներից, կօնցէրտներից և հրապարակական դասախօսութիւններից 100-կան ռուբլի գիշերուայ վարձ է ստանում և 3) վերջապէս Գերմանացւոց կլուբի փոքրիկ դահլիճը *), որը հազիւ կարող է պարունակել իր մէջ մինչև 200 հոգի, նմանապէս ամեն գիշերուայ վարձ, մեր հայ գրասանական ընկերութիւնից միայն, ստանում էր 50 ռ.

Է.

Մէկ տաս կամ տասնուհինգ տոկոսիք ստանալու համար, մեր հարուստները ոչինչ միջոցներ անտեղի չեն համարում գործ դնել, իսկ հաստատ, մաթեմատիկական ձևով հաշուած բանից տոկոսիք ստանալուց, — նոքա փախչում են, իբր ժանտախտից։

Ը.

Խոստովանելով, որ մեր հարուստներին մէկ օգտաւէտ և լուսաւոր բանի մէջ համոզելու համար շատ մեծ ջանք և աշխատանք է հարկաւոր, ես ստիպուած եմ կրկնել դարձեալ „Մշակի“ մէջ իմ բացատրուած մտքերը, այս անգամ բոլորին իրանց սովորութեան համեմատ, վաչխառական կէտից և բոլորովին գործնական ձևով։

Թիֆլիզում կայ ներկայումս միայն մէկ թատրոնական շինութիւն և ինչպէս վերև յիշեցինք, գլխաւոր երեք դահլիճներ բոլորովին անյարմար թատրոնական ներկայացումների, որոնք այնու-ամենայնիւ շատ դժուար և թանգ են ձեռք բերվում։

Միևնոյն Թիֆլիզում բացի ռուս-իտալական թատրոնական խումբից, պատահում են տարուայ ընթացքում մի քանի ռուս թատրոնասէրների ներկայացումներ, կայ մէկ համարեա կազմակերպուած հայ թատրոնական խումբ, վրաց թատրոնասէրների խումբ, պատահում են տասնաւոր երաժշտական երեկոներ, կօնցերտներ, հրապարակական դասախօսութիւններ, զանազան փոկուսնիկների ներկայացումներ, և այլ հանդիսական բաւականութիւններ։

Թ.

Յարմար տեղում կառուցած մէկ այդպիսի շինութիւն, որ կարողանայ տեղ տալ այդ հանդիսական բաւականութիւններին, մի՞թէ կալիֆօրնիա չէ և մի՞թէ այդպիսի շինութիւնից, որի վերա կը ծախսվի մէկ քանի-հազարական գումար, չի վաստակի 3000 ռ. !!

Ժ.

Մեր հարուստ հայ վաճառականների մեծ մասը միայն մէկ միջոց, մէկ ճանապարհ գիտեն փող վաստակելու, — դա է վաճառականութիւնը, որի նշանակութիւնը նորանց համար անբաժան է ամենածանր հարստահարութիւնից։

Ի.

Ափսոս և հազար անգամ ափսոս, այսքան տարուայ նահատակութիւններով և անձնական զոհաբերութիւններով, անգամ մահով, առաջ տարուած հայ-թատրոնական գործին, որը հասել է համարեա կատարելագործութեան և ստացել է քաղաքական արտօնութիւն և որ մեր ժլատ, անտարբեր, չահասէր և մի և նոյն ժամանակ անգործունեական հարուստների շնորհով, պիտի դեռ էլի շատ տարի մնայ առանց հաստատ ձեւակերպութիւն ստանալու և գուցէ բոլորովին էլ կը դադարեցնէ իր գործունէութիւնը։

Գ. Չմշկեան

*) Այդ դահլիճում, Չիթախովի տանը, Գօլովինսկի փողոցի վերա, գիտենք հաստատ աղբիւրից՝ որ այս տարի կը տրուին շարունակ մէկ քանի հայերէն ներկայացումներ։

Այժմ ժամանակից ոմանք վաճառականներից հեռանում են ուրիշ քաղաքներ, ոմանք նոյն տեղում ուրիշ բանով են պարապում, բայց շատերը դարձեալ մնում են այդտեղ: Նուխուայ այժմեան վաճառականութիւնը ամենևին այն չէ, ինչ որ առաջ: Նուխին չունի իր առաջուայ գումարատէրերը, չունի առաջուայ միաբան և սիրով գործ կատարող վաճառականները, չունի վերջապէս առաջուայ աշխատանքը: Այժմեան վաճառականների աշխատանքը պէտք է լինի հասարակօրէն 10%, բայց այդ էլ շատ անգամ չեն ստանում, և ահա ինչու: Նոքա առ հասարակ 5—10 հազ. մանէթի կարողութեան տէր մարդիկ են, բայց որովհետև այդ գումարի աշխատանքը նրանց բաւականութիւն չէ տալիս, ուստի ստիպուած են լինում մի քանի հազար մանէթ էլ պարտք առնել: Պարտք առած փողի տոկոսը ստիպում է նրանց որպէս և իցէ ծախել ապրանքը և փողը հասցնել ում հարկաւոր է: Եւ ահա այս պատճառով էլ կրում են մեծամեծ վնասներ:

Նուխուայ այժմեան հայ վաճառականները միջին թուով 25—35 տ. հասակի մարդիկ են. ուրեմն այն կրթութեան տէր մարդիկ, որ ստացվում էր „տէրացուների" և „նանա-բաջիների" մօտ: Սոքա այն պառաւ վաճառականների թոռներն են, որոնց հայրերը իրանց որդկերանց կարդալ գրել և փոքր ինչ հաշուել սովորեցնելուց յետոյ, արդէն պատրաստ էին համարում վաճառականութեան պարապելու: Այդպիսի կրթութեան տէր լինելով, և միշտ թուրք ու պարսիկ շրջանների մէջ ապրելով 'ի հարկէ ոչինչ յառաջադիմութիւն դոցա բարոյական և մտաւոր կեանքում սպասելի չէ: Ճշմարիտ է, այդպիսի կրթութիւն ունեցողները լուսաւորուած շրջաններում էլ չէին կարող հիմնաւորապէս օգուտ քաղել իրանց գրագէտների աշխատութիւններից, բայց և չէ կարելի ասել որ բոլորովին անօգուտ անցնէին այդ մտաւոր յարաբերութիւնները: Նոյն իսկ առուտուրը կապուած լինելով անասելի չարչարանքներով, քիչ չէ նպաստում դոցա այդ ողորմելի դրութեան մէջ մնալուն: Երեսի քրտինքով ձեռք բերած կոպէկը ողորմելի վաճառականը հեշտութեամբ չէ վճռում ձեռքից բաց թողնելու: Նորա համար շատ թանգ արժէ հինգ մանէթը, որ պէտք է տալ մի լրագրի կամ ամսագրի ստանալու համար, մանաւանդ որ կեանքի հանգամանքները արդէն մեռցրել են նորա մէջ սէրը դէպի գիտութիւն: Հայ վաճառականը ակամայ սովորել է պաշտել փողը: Հարստութիւն դիզելը դառել է նորա կեանքի իդէալը, և իր իդէալին հասնելու համար պատրաստ է գնալ հազար ու մէկ ճանապարհներով, որ մենք հազիւ թէ գովէինք: Հետևելով իրանց դէվիզին „ես լաւ լինեմ, միւսները ինչ լինում են, թող լինեն" ամենայն ոք մտածում է իւր անձի վրայ ընկերին վնասելով, ընկերի վարկը կոտրելով, և այլն: Այդպիսով այսպիսի հանգամանքների մէջ՝ հայ վաճառականը մի այսպիսի գաղափար է կազմել. „Նա է լաւ, որ գիտէ խաբեբայութեամբ, գողութեամբ և այլ և այլ հնարներով մի քանի կոպէկ աւելի վաստակել, իսկ նա՝ որ խղճով և արդարութեամբ է տանում իւր գործերը, նա անպէտք և անընդունակ է վաճառականութեան համար: Եւ անմար է նա, որ բացի իրանից, մտածում է և ուրիշների վրայ":

Նուխուայ վաճառականների կենցաղավարութեան եղանակն էլ մխիթարական չէ: Քաղաքը, որ շրջապատած է սարերով և այդ պատճառով անկարող է ազատել այն վնասակար գոլորշիներից, որոնք ամառը արեգակի այրող ճառագայթների ազդեցութեան տակ անդադար բարձրանում են կեղտոտ փողոցներից, բնականաբար սեփականացրել է իրան այն օդը, որ յատուկ է Նուխուն, այսինքն շատ տաք, խեղդող և թմրեցնող: Աւելի վնասակար են կաւանկլինի շինած բարվանաւները, որոնք բոլորովին փակում են օդը, և մանաւանդ վաճառականների բնակարանները, որոնք բաղկացած են մեծ մասամբ մի մութ և անշուք սենեակից, վերին յարկում, ուրեղ իրանք են կենում, և մի այլ սենեակից ստորին յարկում, ուրեղ վաճառում են ապրանքը: Հեռու ընտանեկան շրջանից և ընտանեկան վայելչութիւններից զուրկ, տարիներով մնում են պանդխտութեան մէջ: Աւելացրէք սորան և այն մշտական ձախորդութիւնները, որոնք անբաժան բաղդն ապուխտած վաճառականութիւնից, և առուտուրի տարից տարի աւելի և աւելի թուլանալը,—և դուք կը հասկանաք Նուխուայ հայ վաճառականների այժմեան դրութիւնը:

—.—

ՆԱՄԱԿ Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ

Այս տարի համարեա ամբողջ Ռուսաստանում նկատվում է ուսումնարանների մի տարօրինակ կարօտութիւն: Շատ աշակերտներ, որոնք թէ իւրեանց տարիքով և թէ զարգացման աստիճանով համապատասխանում էին որ և իցէ ուսումնարանի պահանջներին, ստիպուած են սորա պատերից դուրս մնալ, միմիայն տեղի պակասութեան պատճառով:

Այս երևոյթը աւելի զգալի կերպով նկատվում է այստեղի մասնագիտական ուսումնարաններում: Այս տարի բազմարուեստեան ուսումնարանը մտնելու ցանկացող խնդրատուների թիւը եղել է մօտ 500. նրանցից ընդունուել են միայն 160, որոնց մէջ 2 հայ: Հաղորդակցութեան ճանապարհների ճարտարապետների ճեմարանը մտնող խնդրատուների թիւը եղել է մօտ 380 (անցեալ տարուանից գրեթէ երկու անգամ աւելի). նրանցից ընդունուել են միայն 110, որոնց մէջ մի ճափոնացի, մի ռս, մի վրացի, և հինգ հայ, այնպէս որ այժմ բոլոր հայերի թիւը այդ ուսումնարանում 11 է: Մնացած մասը գլխաւորապէս բաղկացած է հրէաներից, բայց կան և ռուսներ, լեհացիք, որոնցից ընդունվում է միայն 10%, գերմանացիք և այլն: Պէտք է նկատել, որ չընդունուածներից շատերը իւրեանց ստացած թւանշաններով արժանի էին ընդունուելու, բայց ճեմարանի ուսուցչապետական ժողովը մերժեց նրանց միմիայն տեղի սակաւութեան պատճառով, թէպէտ առաջին դասարանը ունի երկու զուգընթաց բաժանմունք: Ինչպէս երևում է նրանցից ոմանք խնդրագործ են եղել հաղորդակցութեան ճանապարհների նախարարութեանը, որովհետև վերջինս սեպտեմբերի 30-ին լրագրութեան միջոցաւ յայտնեց, որ ինքը որոնում է գտնէ ժամանակաւոր հնարներ յիշեալ անձանց միջոց տալու դասախօսութիւնները լսելու և խոստանում է այդպիսի հնարներ գտնելուն պէս, յայտնել նոցա մի առանձին յայտարարութեամբ ճեմարանի կողմից: Լսում ենք, որ ճեմարանի ուսուցչապետական խորհուրդը, աչքի առաջ ունենալով, որ ուսանողների երկարատև վարժութիւնները գծագրութեան և նկարչութեան մէջ չեն կարող կատարուել ուսումնարանից դուրս և առանց ուսուցչապետի առաջնորդութեան, վճռել է, որ ուսանողների թիւը չէ կարող անսահման լինել. նա չէ կարող լինել 600-ից աւելի: Նորերումս այստեղից „Московскія Вѣдомости" լրագրին գրած մի նամակից տեղեկանում ենք, որ մտադրութիւն կայ մի նոր ճարտարապետական ճեմարան բանալ Մոսկվայում կամ Նիժնի-Նովգորոդում:

Այդ սաստիկ հոսանքը դէպի բարձրագոյն և մանաւանդ դէպի միջնակարգ ուսումնարանները ոմանք վերաբերում են ընդհանուր զինուորագրութեանը, որ անտարակոյս մեծ խթան է անում ազնիւ և կանոնաւոր ուսումնարանի մէջ: Այդպիսի բացատրութիւնը երևում է բոլորովին հաւանական, եթէ աչքի առաջ ունենանք մի կողմից այն, թէ որքան արտօնութիւններ են միացրած ընդհանուր զինուորագրութեան հետ, իսկ միւս կողմից այն հանգամանքը, թէ ինչպէս են նայում զինուորական ծառայութեան վերա այն օտար ազգութիւնները որոնք այս տարի պիտի սկսեն այդ ծառայութիւնը:

Այդ մասին այստեղի լրագրութիւնը հաղորդում է մի քանի հետաքրքիր տեղեկութիւններ: „Недѣля" շաբաթագրին գրում են որ Մարիուպօլի գաւառի յոյները ամենևին չեն կարողանում հաշտուել այն մտքի հետ, թէ նոցա համար զինուորական ծառայութիւնը անխուսափ է: Նոքա ամենաչար թշնամի են համարում նորան, ով որ կամենում է այդ բացատրել նրանց կամ երիտասարդների անուանացուցակ կազմել. ով և լինի այդպիսի անձը՝ ոստիկանութեան վերակացու, քահանայ, ուսուցիչ և այլն, սպառնում են քարկոծ անել: Նամակագիրը նկատում է, որ թէպէտ մի քանի գիւղերում արդէն հարկաւոր միջոցները գործ են դրուած դորա դէմ, բայց այդ չէ օգնում և միայն աւելացնում է գրգռումը: „Одесскій Вѣстникъ"-ը հաղորդում է, որ Օդեսայի Ալեքսանդրեան կոչուած մասում, ուր 25,000 հրէայ կայ, ոչ մինը չը գտնուեց, որ իւր հասակով համապատասխան լինէր զինուոր գրուելու: Ասում են, որ զինուորական նախարարութիւնը հնարներ է մտածում այդ խաբէութիւնը երևան հանելու և վճռել է աւելի խստութեամբ վարուել հրէաների հետ, զորօրինակ ընդարձակել նոցա վերաբերութեամբ այն կանոնը, որ թոյլատրում է արտաքին նշաններով որոշել տարիքը, չը խնայել և այն միջոցներում երբ զինուոր գրուելու վիճակուածը ընտանիքի միակ ապահովութիւն է կազմում և այլն: Հրէայքը բացի վերոյիշեալ միջոցներից, գործ են դնում և այլ միջոցներ, բայց այդ բոլորը կրաւորական միջոցներ են: Կան ազգեր, որոնք գործով են արտայայտում այդ բողոքը, օրինակ Ղրիմու թաթարները զինուորագրութիւնից ազատուելու համար հարիւրներով գաղթում են ուրիշ երկիրներ, նոյնը անում են և Եւրոպայի գաղթականները, և նոցա տեղը ոչ ոք չէ բռնում:

Ընդհանուր զինուորագրութեան հարցի մի ուրիշ տեսակ ազդեցութեան օրինակը ներկայացնում է Նարվա քաղաքը, ուրեղ մի գործարանատէր բացել է ընդարձակ երկսեռ ուսումնարան 500 մարդու համար այն նպատակով, որ աշակերտները օգուտ քաղելով այն արտօնութիւններից, որ տալիս է ուսումնարանական վկայաթուղթը, ստիպուած չը լինէին զինուորագրութեան ժամանակ զրկել գործարանը երկար ժամանակով աշխատող ձեռներից:

Կամենալով Պետերբուրգի ներքին կեանքի մասին ձեզ տեղեկութիւններ գրել, չը գիտեմ ինչից սկսեմ և ինչով վերջացնեմ. արդեօք մշտական 80% գոլորշիք պարունակող եղանակը նկարագրեմ, հրապարակական դասախօսութիւնների, և բազմաթիւ ու բազմատեսակ ժողովների բովանդակութիւնը պատմեմ, օրական թերթերի ամեն համարում տպուող ուսանող-ուսուցիչների յարաբերութիւնները հաշուեմ. . . . չը գիտեմ, որն առեմ և որը թողնեմ: Բայց որովհետև այդ բոլորը այստեղ ամենասովորական, առօրեայ երևոյթներ են, այս պատճառով բոլորն էլ թողնում եմ, որ աւելի հազուագիւտ երևոյթների մասին տեղեկութիւն տամ:

Այդպիսի երևոյթների թւում կարելի է դասել անտարակոյս պ. Գուսեվի բանակռիւը, որ նա ունեցաւ հոկտեմբերի 1-ին այստեղի հոգևոր ճեմարանում մագիստրոսի աստիճանը ստանալու համար: Նորա բնաբանն էր „բուդդայականութեան բարոյականութեան կատարելատիպը, համեմատելով քրիստոնէութեան հետ", որ և առաջուց հրատարակուած էր առանձին գրքով: Այդ բանակռիւը աւելի հետաքրքիր էր այն պատճառով, որ ինչպէս երևում էր պարոնի խօսքերից, մեծ նմանութիւն կայ այդ երկու կրօնների մէջ: Բուդդան ծնվում է կուսից, դեռ երեխայական ժամանակ ցոյց է տալիս զարմանալի իմաստութիւն. հասակն առնելով նա ստանում է հրաշալի զօրութիւն բժշկելու. նորա հրամանով կոյրերը տեսնում են, կաղերը գնում են, դիւահարները ազատվում են: Բուդդայականների մէջ կայ կուսակրօն կեանք, խոստովանութիւն, ջրօրհնէք և այլն: Այդ նմանութիւնները քրիստոնէութեան հետ առիթ են տուել շատերին կարծելու թէ այդ երկու կրօնները միմեանցից են առաջացել, բայց թէ որը որից,—այդ չեն կարողացել որոշել, որովհետև բուդդայականութեան ժամանակագրութիւնը այնքան խառն է, որ չը գիտեն, թէ Բուդդան Քրիստոսից առաջ էր թէ յետոյ. տարբերութիւնը ծայրայեղ կարծիքների մէջ 1000 տարու է հասնում: Պ. Գուսեվը իւր հետազօտութիւններով հասել էր այն եզրակացութեանը, թէ այդ նմանութիւնները միայն արտաքին են և թէ կայ մի մեծ անդունդ այդ երկու կրօնի մէջ: Նորա ներկայ աշխատութեան նիւթն էր՝ ցոյց տալ այդ անդունդը:

Բանակռիւը վերջանալուց յետոյ, ճեմարանի կարգապահը յայտնեց, որ պ. Գուսեվը արժանի է մագիստրոսի աստիճանին: Այդ լուրը ընդունվեցաւ սովորական ծափահարութիւններով: Ես կը ցանկանայի բանակռուի մանրամասնը ես հաղորդել, բայց չեմ կարող, որովհետև նամակս երկարանում է, իսկ ես ունեմ մի քանի ազգային տեղեկութիւններ հաղորդելու, որոնք հետևեալն են:

1) Հաստատ աղբիւրից տեղեկացայ, որ կառավարութիւնը համարեա առանց փոփոխութեան հաստատել է Էջմիածնայ ճեմարանի հրահանգը, իսկ մի քանի փոքր ինչ անտարբեր կէտերի վերաբերութեամբ յայտնել է իւր կատարեալ վստահութիւնը հայոց Կաթողիկոսի վերա:

2) Սեպտեմբերի 29-ին Պետերբուրգի հայ-հասարակութիւնը պատիւ ունեցաւ տեսնել եկեղեցում հայր Բաստամեանցին և լսել նորա առաջին քարոզը, որի բովանդակութիւնն էր համեմատել Հայոց եկեղեցու այժմեան դրութիւնը չորրորդ դարու հետ. ինչպէս այն ժամանակ հայոց եկեղեցին կարօտ էր արժանաւոր հոգևորականների և այդ կարիքը լցուցին սուրբ Սահակը և Մեսրովբը երիտասարդներ ուղարկելով Յունաստան և Եգիպտոս, նոյնպէս և այժմ Հայոց եկեղեցին մեծ կարօտութիւն ունի արժանաւոր հովիւների և այդ կարիքը լցուցանելու համար Վեհափառ հայրապետը հիմնում է ճեմարան, որի պահպանութեան համար դիմում է ազգի բարոյական և նիւթական օգնութեանը: Հետևեալ կիւրակէ օրը հայր Բաստամեանցը ունեցաւ երկրորդ բանախօսութիւնը, որի նիւթն էր, թէ ինչ նշանակութիւն ունեն ընդհանրապէս կենդրոնները ազգերի համար, հետևաբար և Էջմիածնայ աթոռը Հայոց ազգի համար: Պատարագից յետոյ հայ-ուսանողութիւնը գնաց հայր սուրբին տեսութիւն, որ ընդունեց նրանց սրտաշարժ յորդորանքով: Ուսանողներից մի քանիսը պատասխանեցին հայր սուրբին նոյնպիսի համակրական խօսքերով:

Լսում ենք, որ Պետերբուրգի փոքրիկ հայ-հասարակութիւնը մեծ համակրութիւն է ցոյց տալիս այն նպատակին, որի համար յատկապէս ուղարկուած է հայր սուրբը:

Ն. Լ.

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

Երևանը իր բազմաթիւ բնակիչներով, Կովկասի երկրորդական քաղաքներից մինը կարելի է ընդունել: Քաղաքի բնակիչները կազմված են երկու ազգերից՝ հայերից՝ և պարսիկներից: Առաջինները պարսից թոյլ կառավարութեան և նրա խաների բարբարոսութիւններից ազատուելու դիտմամբ մեծ թուով գաղթել են 1829 թ. Պարսկաստանի Ուրմիայ, Խոյ, Սալմաստ և Մարաղայ քաղաքներից: Չը նայելով այդքան ժամանակ Պարսկաստանից հեռանալուն, դեռ ևս չեն կորցրել Պարսկաստանի հայերի բարբառը, մասամբ և սովորութիւնները: Բուն երևանցիների բարբառը գերազանցելով այլ տեղեր գանվող հայերի լեզուից նման է մեր այժմեան աշխարհաբառին, թէև ընդունել է իւր մէջ մասամբ պարսկերէնի ոճեր:

Բնիկ երևանցիները զետեղված են քաղաքի Շահար ասված թաղում, իսկ Պարսկաստանից գաղթողները Խան-Բաղ և Շիլթաղ թաղերում: Շահարը քաղաքի միւս թաղերից աւելի մաքուրն է: Երևանի տները մեծ մասով մի յարկանի են և տեղ տեղ պարսկական ճաշակով: Իւրաքանչիւր տուն ունի իւր դիմացը ընդարձակ պարտէզներ, զարդարուն պտղատու ծառերով: Տները բաժանվում են միմեանցից այնպիսի նեղ փողոցներով, որ եթէ երկու բեռնակիր ձիեր (որ սովորական է մեր մէջ) հանդիպեն միմեանց, ձիապաններից մէկը ստիպվում է իւր ձին դարձնելու այն կողմը ինչտեղից գալիս էր, մինչև որ հասնելով մի ընդարձակ տեղ, միջոց է տալի միւսին անցնելու: Այս փողոցների անյարմարութիւնը տեսնելով, կառավարութիւնը աշխատում է նոցա վերջ տալու:

Երևանը բաժանուած է հինգ թաղերի, որոնցից իւրաքանչիւրը ունի իր եկեղեցին: 1869 թուին ձեռնամուխ եղան մի նոր եկեղեցու հիմնարկութեանը. ժողովուրդը ընտրեց մի քանի հոգաբարձու և քաղաքացիների նուիրատուութիւնից կայացած գումարը յանձնեց մէկին: Բայց հոգաբարձուները շուտով հրաժարվեցան և եկեղեցու շինութեան գործը թողած էր մինչև 1874 թ., երբ կրկին երևան եղան մի քանի անձինք որոնք ամեն շաբաթ օրեր յօգուտ նորակառոյց Սուրբ-Աստուածածնայ եկեղեցու ողորմութիւն էին խնդրում ամեն կրպակից: Իւրաքանչիւր շաբաթուայ ստացած գումարն միջին թւով կը հասնի 25—30 մ.

Երևանցիների մեծ մասը պարապում է վաճառականութեամբ և այգեգործութեամբ: Վաճառականները և արուեստաւորները մինչև այսօր ոչ մի փոփոխութիւն չը գործեցին իրանց կեանքի մէջ, նոքա ունեն իրենց ուղեցոյցը պապերից կըտակած: Ոմանք իրանց պարտքը չտալու համար մի քանի կեղծ պարտամուրհակներ տալիս են իւրեանց մերձաւոր բարեկամներին, և կամ իւրեանց ունեցածը հաստատում են իւրեանց կնոջ վերա: Երբ պարտատէրը պահանջում է իւր փողը, ահա պարտառուի մշտական պատասխանը — «այո պարտս է, բայց փող չունիմ և ունեցած կարո-

ղութիւնս որ անունում էք իմս չէ» կամ թէ ահա երկրորդ պատասխանը՝ «ես այլ պարտքեր ես ունիմ, սպասիր իմ տունը կամ կայքը ծախելու օրը, վուցէ քեզ ես մասը համնի»։ Իսկ կեղծ պարտամուրհակներ յօրինելուն նորից են դիմում։

Վերջացնելով գրութիւնս աւելորդ չեմ համարում մի առաջարկութիւն անել, որը եթէ մնայ առանց իրագործվելու, ապահով չէ մեր կեանքը։ Երեւանի արեւելեան հիւսիսային կողմը գտնւում է մի ձորակ, որի միջից հոսում է Գետառ անունով մի առու, հարաւային կողմից թափվելով Հրազդանգետը։ Այդ ձորը ուղիղ գծով համնելով քաղաքի վերա և գարնանը լցվելով անձրևից գոյացած հեղեղով, արդէն քանի անգամ զգալի վընասներ պատճառեց (տես Մշակ № 33, 1873) որոնց հեշտութեամբ կարելի կը լինէր դէմ դնելու։ Այդ ձորակի բերանում, ուր հաւաքվում է ջուրը, եթէ կանգնեցնենք մի ամուր պարիսպ, որը արգելք լինի ջրի ընթացքին քաղաքի վրա, այն ժամանակ հեղեղը ուղղելով իւր հոսանքը դէպի մերձակայ ընդարձակ դաշտերը, չէ կարող վնասել քաղաքին։ Իսկ եթէ այս միջոցը անկարելի կթուի, ահա երկրորդը՝ թող մաքրեն Գետառ գետի ջրանցքը այնքան խոր, որ հեղեղը դուրս չընգնի նորա ափերից, այլ համնելով դէպի Հրազդանը, նորա վնասը այնքան զգալի չը լինի։

Այս երկու միջոցներից մինը իրագործելու համար, բաւական է զոհել մի քանի հարիւր րուբլի՝ եթէ այսօր խնայենք այդ չնչին գումարը, անշուշտ վաղը կկորցնենք շատ հազարներ։

19-ն հոկտ. Ա. Եր.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հին-Նախիջեւանից հաղորդում են մեզ որ այնտեղի հասարակութիւնը խնդիրք ներկայացրեց Վեհափառ Կաթողիկոսին, ուսումնարան բանալու թոյլտուութիւն ստանալու համար և Նորին Վեհափառութիւնը բարեհաճեց իր բարոյական օժանդակութիւնը խոստանալ հիմնվելու ուսումնարանին։

***

Հոկտեմբերի 22-ին կատարվեցաւ Թիֆլիսի օրիորդական գիմնազիոնի նոր շինութեան բացման հանդէսը։ Շինութիւնը գտնվում է փոստի փողոցի վրա, փոստային վարչութեան դիմաց։

***

Երեւանից գրում են մեր լրագրին, որ Էջմիածնի ճեմարանի այրվելու պատճառը շինութեան անյարմարութիւնն էր։ Տունը որի վրա ծախսվեցան նուիրատուութեամբ ազգից հաւաքված ահագին գումարներ, առանց ճարտարապետի և շատ նախնապետական ձևով էր շինած։ Պատերի մէջ գերանները կպչում էին վառարանների խողովակներին, այնպէս որ երբ սկսեցին վառել, գերանները սկսեցին այրվել։ Կրակը սկսվեցաւ խոհանոցից։ Հրդեհից ազատված քանի մի սենեակներում այժմ էլ չեն համարձակվում վառարանները վառել, և հրամայեցին երկաթեայ վառարաններ դնել... լաւ շինութիւն է.... Ափսոս, որ այսպէս անզգոյշ գործ են դրվում ազգի գումարները....

***

Մեր արուեստագործական վարչութեան մէջ պատահում են հետևեալ դէպքեր՝ Նորերումս մի երիտասարդ ներկայանում է վարչութեան մէջ դերձիկութեան վարպետի վկայական ստանալու համար։ Յայտնի չէ թէ հարցաքննեցին նրան թէ ոչ, բայց դերձիկների գլխաւորը պատահելով վարչութեան մէջ երկու դերձիկ վարպետներին, որք ուրիշ գործով էին եկած այնտեղ, ստիպում է նրանց ստորագրել վկայականը։ Քանի մի օրից յետոյ նոյն երկու դերձիկներին կանչում են վարչութեան մէջ, որպէս էկսպէրտներ, երիտասարդին հարցաքննելու համար։ Սրանք հարցաքննում են, և տեսնելով որ երիտասարդը ոչ թէ միայն արուեստագործական կանոնադրութեան համեմատ երեք տարի վարպետի օգնական ոչ մի տեղ չէ եղել, այլ և ոչ մի տեղ աշակերտ չէ եղել, տեսնելով որ երիտասարդը ոչինչ չը գիտէ, վճռում են մերժել նրան վկայականի տալը։ Յայտնվում է վերջը որ յիշեալ երիտասարդը մի դերձիկի մօտ միայն խանութի ծառայ է եղել։ Բայց չը նայելով էկսպէրտների վճռին, քանի մի օրից յետոյ երիտասարդը դարձեալ ստանում է արուեստագործական վարչութենից դերձիկութեան վարպետի վկայականը։—Մենք կը կամենայինք հարցնել վարչութենից՝ ինչ նշանակութիւն ունի էկսպէրտներ կանչելը, եթէ նրանց կարծիքը արհամարհելով, վարչութիւնը դարձեալ կամայական կերպով է վարվում։

***

Մենք լսում ենք, որ Թիֆլիսի ամառվայ թատրոնը կամենում են յարմարեցնել ռուսաց խմբի և օպերայի ներկայացումներին այս ձմեռվայ համար։

***

Տպելով այս համարում մի թղթակցութիւն Ս. Պետերբուրգից, չենք կարող մեր ընթերցողի ուշադրութիւնը չը դարձնել այն երևոյթի վրա, թէ ընդհանուր զինուորագրութիւնը Ռուսաստանում մտցնելու պատճառով, ռուս հասարակութեան մէջ նշմարվում է մի անասելի ձգտումն դէպի լուսաւորութիւնը։ Ամենք շտապում են իրանց երեխաներին տալ տարրական և միջնակարգ ուսումնարաններ, երիտասարդների թիւը որք շտապում են մտնել բարձր և մասնագիտական դպրոցները այնքան մեծ է, որ այդ դպրոցներում նրանց մեծ մասը, տեղի սակաւութեան պատճառով, չէ ընդունվում։

***

„Кавказъ" լրագիրը լսում է որ եկող տարուանից դիտաւորութիւն կայ հիմնել Թիֆլիսում հասցէների գրասենեակը (адресъ—контора)։ Այդ առաջարկութիւնը արել են երկու օտարազգիներ և ինչպէս լսվում է, Քաղաքային Վարչութիւնը այժմ քննում է այդ ծրագիրը։

***

„Спб. Вѣд." հաղորդում է որ Ս. Պետերբուրգի փոխադարձ կրեդիտի ընկերութիւնը նորերումս վճռեց որ այն անձինք, որք ընտրված են ընկերութեան դիրեկտորներ, իրաւունք չունենան ընկերութիւնից գումարներ փոխ առնել։ Փոխառութեան միակ ձևը, որ նրանց թոյլ է տրվում,—գրաւականով ապահոված փոխառութիւնն է։

***

Մեր Երևանի թղթակիցներից մինը, պ. Ա. Կամսարական, հաղորդում է մեզ հետևեալը։ «Վերջապէս մեր այստեղի կրթված երիտասարդութիւնը փոքր առ փոքր սկսում է հասարակական կեանքի ճաշակն առնել։ Մենք լսում ենք, որ քանի մի երիտասարդների ջանքով շուտով բացվելու է այստեղ հասարակական գրադարանը և ընթերցարանը. որի գլխաւոր նպատակ պիտի լինի միջոց տալ նիւթապէս անապահոված երիտասարդութեանը զարգացնել իր մտաւոր կարողութիւնները։ Գեղեցիկ նպատակ, որին մենք չենք կարող չը համակրել և բոլոր սրտից շնորհակալութիւն ենք յայտնում այդ օգտաւէտ գործի սկըզբնողներին, մանաւանդ նոցա, որոնց վրա մեծ տպաւորութիւն է գործել «Մշակի» № 31 մէջ Դաբաչինչագից հաղորդած լուրը մեր հասարակական թարմ ույժերի ապարդիւն ժամանակ անցկացնելու և անդադար թղթախաղով զբաղվելու մասին...»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՍԿԱՆԴԻՆԱՎԵԱՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վերջին ամիսների քաղաքական կեանքի հանդարտութիւնը և հարցերի բացակայութիւնը երևի անգլիական և ֆրանսիական մամուլին միտք տուին կրկին Դանիայի խնդիրը բարձրացնելու և նախագուշակելու, մի քանի աննշան և առանձնացած իրողութիւնների վերա հիմնվելով, որ իշխան Բիսմարկ կրկին ցանկանում է ձգել իր ոտքայթները Դանիայի դէմ Բալտեան ծովի մուտքը տիրապետելու նպատակով։

Ճշմարիտ է, որ մինչև այժմ անկատար մնաց Պրագի հաշտութեան 5-դ յօդուածը, որ Պրուսիային պարտաւորում էր հիւսիսային Շլեզվիգը, կրկին վերադարձնել Դանիային, եթէ նորա 200,000 բնակիչներից կազմված ազգաբնակութիւնը ընդհանուր քուէարկութեամբ վճռէր, որ ցանկանում է կրկին Դանիայի մի մասը կազմել և ճանաչել Դանիայի թագաւորի իշխանութիւնը։—Ճշմարիտ է նաև, որ մի քանի դանիացիներ Շլեզվիգի նուաճված լինելու պէս գաղթած լինելով դէպի Դանիա, Պրագի հաշտութիւնից յետոյ կրկին վերադարձան Շլեզվիգ և չընդունելով գերմանական հպատակութիւնը, աշխատում էին շարժում յարուցանել իրանց հայրենակիցների մէջ և Բիսմարկի հրամանով նորերումս աքսորվեցան Շլեզվիգից։ Բայց այսպիսի հանգամանքները դատապարտելուց առաջ պէտք էր 'ի հարկէ ճանաչել բոլոր հարցի դրութիւնը, իսկ պրուսական քաղաքականութիւնը գուցէ աւելի քան բոլոր ուրիշները այնքան գաղտնի է, որ գրեթէ անհասանելի և աննախագուշակելի է։

Առ ժամանակ այս առթից օգուտ քաղենք մի քանի գծերով Դանիայի և մնացած սկանդինավեան պետութիւնների (Շվեդիայի և Նորվեգիայի) արդեան դրութիւնը կարճառօտ ներկայացնելու։

Դանիան, որ IX դարում ամենաուժեղ պետութիւններից մէկն էր Եւրոպայում և իր իշխանութիւնը տարածելով բացի սկանդինավեան կիսակղզու արևմտեան մասից (Նորվեգիա) նմանապէս Անգլիայի և Շոտլանդիայի վերա, արդէն երեսնամեայ պատերազմից յետոյ իր նշանակութիւնը կորցնել սկսեց, ստիպված լինելով Շվեդիային իր երկիրների մի մասը տալու։ 1814 թւի դաշնադրութիւնները խլեցին նրանից Նորվեգիան, իսկ 1864 թւին անյաջող պատերազմելով Աւստրիայի և Պրուսիայի դէմ, նա զրկվեցաւ Շլեզվիգից և Հոլշտայնից, 800,000 բնակիչներով։ Բացի սորանից տարից տարի գաղթականութիւնը դէպի Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները խլում է Դանիայից 10,000 չափ բնակիչ, այնպէս որ նա այժմ 1,800,000 բնակիչ ունենալով, ամեն քառակուսի վերստի վերա հինգ բնակիչ ունի։

Նոյն վիճակին ենթարկվում են Շվեդիա և Նորվեգիա շարունակվող գաղթականութեան պատճառով։

Քաղաքականապէս անդադար թուլանալով, այս երեք պետութիւնները 'ի հարկէ հազիւ թէ մի անգամ մի նշանաւոր դեր կը խաղան Եւրոպայի քաղաքականութեան մէջ. բայց սորանից չէ կարելի եզրակացնել, որ նոքա կորչելու են իբրև անկախ պետութիւններ։ Նոքա ընդհակառակ արժանի են պահպանվելու, եթէ յիշենք, որ նոքա մի թարմ և ուժեղ, աշխատասէր և ընդունակ տարր են, սովոր լինելով հաստատ սահմանադրական ազատութիւններ վայելելու և պահպանելու։

Շվեդիա, որ դեռ անցեալ դարում կուսակցութիւնների երկպառակութիւնից էր տանջվում, որ դէպի ներքին պատերազմ սպառնալից, 1809 թւից Բէռնադոտի ցեղի թագաւորանալով հանդարտ և հաստատ առաջադիմութեան ընթացքը բռնեց, որ նորան հետևաբար նշանաւոր վերանորոգութիւնների հասցրեց։ Սոցանից մէկն էր հասարակութիւնը չորս դասերի բաժանելու (ազնուական, հոգևորական, առևտրական և գիւղական) հնացած սովորութեան ոչընչացնելը, որով իրաւունք տրվեցաւ ամեն մէկին, որ 35 տարեկան է և 80,000 ռիկսդալէր (30,000 րուբլ) արժեցող անշարժ կայք ունի, կամ 4000 ռիկսդալէր (1400 րուբլ) տարեկան եկամուտ, ընտրված լինելու իբրև ազգի ներկայացուցիչ տէրերի պալատի մէջ։ Իսկ երկրորդ օրէնսդիր պալատի անդամ լինելու համար պէտք է 25 տարեկան հասակի հասած լինել և գոնեա 800 ռիկսդալէր (300 րուբլ) տարեկան եկամուտ ունենալ։ Ընդհանուր ձայնատուութեան իրաւունքը, որ առաջադէմ կուսակցութիւնը աշխատեց ընդունել տալ, կամ գոնեա ցենզի պակասեցնելը դեռ ևս ոչինչ հետևանքի չը հասաւ։

Բայց եթէ Շվեդիայում առաջադէմ կուսակցութիւնը թոյլ է, Նորվեգիայում նա ընդհակառակ շատ մեծ ուժով է ներգործում և պարզ և բացարձակ ընդդիմանում է կառավարութեան։ Այստեղ նկատելու արժանի է մի իրողութիւն, որ նոյնպէս կրկնվում է և Դանիայի մէջ և որ անսովորական է բոլոր մնացած պետութիւնների համար։ Արմատական կամ առաջադէմ կուսակցութիւնը իր գլխաւոր ույժը և պաշտպանութիւնը ստանում է գիւղերից, այն ինչ քաղաքները պահպանողական են։ Այսպիսով Նորվեգիայում, ուր ընտրողական իրաւունքները շատ աւելի լայն են քան թէ Շվեդիայում, գլխաւոր ույժը պարլամէնտում կազմում է արմատական կուսակցութիւնը, որին գիւղացիք գրավվեցան նորանով, որ նրանք կը ցանկանային իրանց հարկերը նուազեցնել տալ և դնել դրանց ծանրութիւնը քաղաքների վերա։ Հասկանալի է որ Նորվեգիայում չէ կարող տիրապետել միաբանութիւն կառավարութեան և ազգի ներկայացուցիչների մէջ, ինչպէս Շվեդիայումն է։

Նոյնպիսի տարաձայնութիւններ ինչպէս Նորվեգիայում ծագեցան և Դանիայի մէջ 1872 թւից սկսած, ուր ազգի ներկայացուցիչները անդադար պահանջելով կառավարութիւնից ձայնատուութեան և առհասարակ ընտրողական իրաւունքների ընդհանրացնելը, ակամայ պէտք է ընկնէին դիմադրութեան մէջ կառավարութեան վերաբերութեամբ։ Կառավարութեան և ազգի ներկայացուցիչների մէջ այս կռուի հետևանքը եղաւ Հոլշտայն-Հոլշտայնբուրգի մինիստրութեան անկումն։

Բացի այս կուսակցական տարաձայնութիւնները քաղաքականութեան ասպարիզում, սկանդինավեան պետութիւնները ենթարկվում են, մի քանի տարի է, մի ներքին հասարակական կռուի, սոցիալական ուղղութեան ախթով, որ օրից օր աւելի ույժ և նշանակութիւն է ստանում։ Մանաւանդ Դանիայի մէջ են նշմարվում սոցիալական յուզմունք, գլխաւորապէս հարևան Գերմանիայի մշակների կուսակցութեան ազդեցութեամբ։ Կոպենհագէն, Դանիայի մայրաքաղաքը միջազգային մշակների ընկերութեան բաժին ունի և այս նոր սկզբունքները տարածվում են մանաւանդ գիւղական ազգաբնակութեան մէջ։

Չը նայելով որ միջազգայինը մի անգամ արգելվեցաւ կառավարութեան կողմից, բայց նորա գաղտնի գործունէութիւնը և այժմ էլ անհերքելի է։

Այսպիսի ներքին շարժումների և արտաքին թուլութեան պատճառով սկանդինավեան պետութիւնները հասկանալի է որ մի ելք են որոնում, գոնեա արտաքին քաղաքականութեան կողմից խաղաղութիւն վայելելու։

Չը նայելով որ դոցա յարաբերութիւնները հարևան ազգերի և տէրութիւնների հետ առ ժամանակ բարեկամական են, բայց եթէ նոքա պատահմամբ փոխվէին, սկանդինավեան պետութիւններից և ոչ մէկը չէր կարողանայ իր երկիրը վստահ պաշտպանելու օտար նուաճումների դէմ, նախ որ ազգաբնակութիւնը առ հասարակ փոքր է և երկրորդ որ ժողովուրդը ընդդէմ է զինուորական օրէնքի վերանորոգութեան, որ առաջարկեց Շվեդիայի և Նորվեգիայի այժմեան թագաւորը Օսկար II և որ մերժվեցաւ ազգի ներկայացուցիչներից։

Դանիան միան երկու ելք կ'ունենար աւելի հաստատ դրութիւն վայելելու՝ կամ եւրոպական այլ տէրութիւններից ճանաչվել չէզոք պետութիւն, ինչպէս Բելգիան է, կամ ձգտել դէպի սկանդինավեան միութիւն, որ արդէն մի քանի անգամ կարող էր իրագործվել, մանաւանդ վերջերումս 1864 թւի պատերազմի ժամանակ, երբ Շվեդիայի թագաւոր Կարլոս XV այդ միութիւնը առաջարկում էր և իր կողմից խոստանում էր աշխատել որ Շլեզվիգի դանիական մասը մնար Դանիային։ Բայց Դանիան չափազանց գրգռված լինելով Գերմանիայի դէմ, պատասխանեց որ նա միութիւնը կ'ընդունի միայն այն պայմանով եթէ Շվեդիան խոստանայ պաշտպանել Դանիայի ամբողջութիւնը (այսինքն ամբողջ Շլեզվիգով և Հոլշտայնով)։ Հասկանալի է, որ Կարլոս XV յետ քաշվեցաւ այսպիսի պայմաններից, որոնք նրան կը ստիպէին պատերազմ յայտնել Պրուսիային։

Բայց պէտք է աւելացնենք և այն, որ սկանդինավեան միութիւնն էլ, եթէ յաջողվէր նա, բաւական ույժ չէր ունենայ իր զօրեղ հարևանների դէմ մրցելու և իր անկախութիւնը պաշտպանելու թշնամական յուզմունքների դէմ։

ՆԱՄԱԿ ՓԱՐԻԶԻՑ

Հոկտեմբերի 26.

Եւրոպայի ուսումնասիրութիւնը հետզհետէ լայն ասպարէզ է բաց անում գիտութեան համար։ Եթէ մինչև հիմայ Եւրոպայի գիտնականները իրանց երկրում առանձին էին քննում, ուսումնասիրում մի բան և քարոզում, այսօր այն ճշմարիտ եզրակացութեանն են հասել, որ աւելի արդիւնաւոր և գովելի կը լինէր ամեն բան հասարակաց դարձնել,—դնել մտքը աշտանակի վրա։ Խօսքս առ հասարակ միջազգային ժողովների վրա է և մասնաւորապէս արևելագէտների ժողովի վրա։

Ֆիլոլոգեան, որ գիտութեանց շարքը դասւե-

ցաւ խնդրէս այս դարու սկզբից, կառավարու-թիւն իր առաջին պատմիները ցոյց տալ, այդ պատերազմներից է առաջ եւ արեւելեան թուրքիային։

Ինչպէս յայտնի է արեւելեան ժողովի ա-ռաջին համաժողովին եկաւ անգլիայ մարդ փարի-զում, Այստեղ խօսուեցաւ խորին Աւոիայի պա-տմիրի—համաձայնութիւնը, Թաթարների, Անգղիների և այդ թէ պատմութեան և թէ դրամատութեան վրայ, խոյ այս մարդ մեծ ժողով երկարից հա-մաձայնութեան ևս Լոնդոնում, ուր անհն կողմից ժո-ղովուեցան անդամները թէ պաշտօնապէս և թէ կիսապաշտօնապէս։ Անգլիայ կառավարութիւնը իր պատրիները անգամները առաջին օրը ռուսից մի խնդիր, Լոնդոնի ժողովի խնդրած պ. Ռոս-սելի զանազան խնդրիներից յետոյ ուրիշ խօսքերին հետ ասել է և այս ճշմարտութիւնը «Արեւելեան թուրքիայ ոչ պէտք է համարել մի պարզ հնա-րաւորութիւն, այլ աղատութեան և առաջադի-մութեան մի արտասանութիւն»։ Ինչպէս յայ-տնի է, այս ռուսահմանի հատոր, Ֆրանսիայի պ. Թորպեր, փարիզի ատրագաց լեզուի սրտիկ-ները, խօսել է մեր հին հորեան մեջաց լեզուի վրայ, և Ռոսսելի չետոյ հին դրամութեան վրայ և վերջապէս անգլիացի պ. Բրոունը մանավանդ-բաղդէս Մոսկվա մարդարեի «Գիրք Նէբ» սուրբ գրքի մի մասի վրայ։

Սրանից երեում է, ինչպէս գիտութիւնը աշ-խարհիս մի ծայրից դէպի միւսն է տարածում իր լուսաւոր ճառագայթները Ժամեր թակարդ հնագու-ների, մանավանդ այն մեծ խնդրի համար, որ Թարգմանել ունի իր մէջ հայերէնը գրաբերի գի-տութեան։

Մեր հին դրամատութեանց պատմա նիւթն էր տալի արեւելագէտներին, որոնք ձեռնարկուեցան նրան քննելու։ Բայց պէտք է ասել որ այդ քըն-նութեան պատմա չէր, եթէ չարունակին, քար-ձնալ գուցէ չաառ քան կորցնային յայտնելը, որ ծածկուած է անպատուաձիր գրքով, ինչպէս նրանց (արեւելագէտների) համար և անմատել մեզ համար։

Արեւելագէտների միջազգային, ժողովը վերջա-նելով իր երկրորդ համագումարը Լոնդոնում մեջ, նրան համագումար համար Պետերբուրգը քաղաքը նշանա-կեց։ Այս աւմենից, որ մեր ազգային, պ. պրոֆե-սոր Պատկանեանը այդ երրորդ համագումարի մեջ ժողովին ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ և մեր հայ-րենիքի—Հայաստանի պատմութեան և գրակա-նութեան վրայ, որ ինչպէս մանավանդ նոյնպէս և ընդհանուր նշանակութիւն կարող է ունենալ։

Քարդ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Հեռագիրը հաղորդում է որ Աւստրիան ան-տրական պայման է կապել Րումինիայի հետ, որի և նոյն ժամանակ Գերմանիան համաձայնել է Թիւր-քիային որ նա էլ պիտի կապէ Րումինիայի հետ նոյն պայմանը։

—Հեռագիրը հաղորդում է, որ Նիւ-Եորկի հա-ծանցապետ պ. Դիկս մի ճառ ասաց ընտելով Գը-րանտի Ամերիկական հանրապետութեան երրորդ անգամ նախագահ ընտրելու դէմ։

„Koln. Ztg.“ լրագիրը հաղորդում է որ Շվէյ-ցարիայի Ազգային խորհուրդը փոխում է այժմ Շվէյցարիայի համար նոր զինւորական կանոնա-դրութիւնը։

—Գերմանական վիրադրութէ քաղաքում սկըս-վեցաւ կոլման պատասխանական քննութիւնը։ Կոլմանի այն արտասանութիւն, և է փորձ էր ֆոն Ձել Էլաւն Բիսմարկին սպանելու։ Աւաում են որ իշխան Բիսմարկը որպէս վկայ կը կանչուի դա-տաստանական քննութեան մէջ։

—Բէրլինի Րայխստագի (ազգային-ժողովի) նըս-տերը բացվելու են նոյեմբերի 29-ին։

—Դօն-Կարլօսի զօրքի պետերի միմեանց մէջ երկպառակութեան ծագվելու լուրը հաստատ-վում է։

—Հեռագիրը հաղորդվում է որ նոյեմբերի 29-ին բացվեցան Բէրլինի Րայխստագի նիստերը, իրան կայսրի ներկայութեամբ։

—Գրաֆ Արնիմը ազատվեցաւ կալանաւորու-թենից 100,000 Թալէր գումարի երաշխաւորու-թեամբ և տուած խոստումով որ Գերմանիայի սահմանից դուրս գալու չէ, մինչև որ դատա-տանական գործը չը վերջանայ։

—Գերմանիայում Լ ա ն դ շ տ ո ւ ր մ անուանված, քաղաքացիներից, որք զինուորական ծառայու-թեան ժամանակամիջոցը արդէն անցել են, պա-տերազմի ժամանակ պաշտպանի զօրք կազմելու ծը-րագիրը, ցոյց է տալիս որ գերմանական զօրքը կունենայ 100,000 զինուորական աւելի քան թէ այժմ։ Այդ զօրքը պաշարի մէջ մնալով, ամրոց-ներ պահելով և երկրի ներքին ծառայութիւն կա-տարելով, միջոց կը տայ պատերազմի մէջ հարիւր հազար մարդ աւելի գործ դնելու։

—Րայխստագի բացման օրը կայսր Վիլհէլմ, խօսելով իր ճառի մէջ գերմական զօրքի մասին, ասեց, որ Գերմանիան այժմ բարեկամական յա-րաբերութիւնների մէջ է գտնվում բոլոր օտար պե-տութիւնների հետ, և գերմանական զօրքը կազմ-վում է ոչ թէ նրա համար որ յարձակվի որ և է պետութեան վրա, այլ նրա կոչումն է միայն պաշտ-պանել Գերմանիան դրսի յարձակմանց դէմ։ Եթէ Գերմանիան ստիպուած կը լինի իրան պաշտպա-նել, կայսրը յոյս ունի որ ամբողջ ազգը և գեր-մանական թագաւորները իրան օգնական կը լի-նեն պաշտպանել Գերմանիայի պատիւը և իրա-ւունքը։

—Լօնդօնում նորերումս բացվեցաւ կ ա թ օ լ ի կ հ ա մ ա լ ս ա ր ա ն ը։ Համալսարանի րէկտօրը (կա-ռավարիչը) կապել եպիսկոպոսը իր պաշտօնը ըն-դունելով երդուեց ոչ թէ անգլիայի թագուհուն, այլ Հռօմի պապին։ Ամբողջ հանդէսը կրօնական և եկեղեցական բնաւորութիւն ունէր և աւելի նմա-նութիւն ունէր մի որ և է վանքի բացման կամ եկեղեցու օծման, քան թէ բարձրագոյն ուսումնա-րանի բացման հետ։ Գիտութեան և նրա նպա-տակների մասին մի խօսք անգամ չը կար ասած ճառախօսութիւնների մէջ... Մի՞թէ Անգլիայի պէս ազատ և լուսաւորված երկրի մէջ կղերականու-թեան խաւար ուղղութիւնը մուտք պէտք է գործէ և ազատութեան ոգու վրա յաղթող հանդիսանայ։

—Չինաստանի Տիէնտօին քաղաքի բնիկները կազմեցին մի գաղտնի ընկերութիւն, որի նպա-տակը պէտք է լինէր քաղաքը կողոպտելու և այդ-տեղ եղած բոլոր եւրօպացիներին սպանելու։ Տասն և երեք մարդ չինացիներից կալանաւորվե-ցան։ Ամերիկական, անգլիական և ֆրանսիա-կան հիւպատոսները պահանջում են զինուորված օգնութիւն։

—Ամերիկայից տեղեկացնում են, հիմնելով Վա-շինգտօն քաղաքի երկրագործական ընկերութեան զեկուցումի վրա, որ այս տարվան հացի հունձքը Ամերիկայում նոյնքան աջող է, որքան նա եղել է 1870 թւին։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ֆրանսիական „Presse“ լրագրում կարդում ենք, որ երեւելի հայ Ռոտանիկ Տէր-Մարգարեանցը, որ դատապարտուած էր ֆրանսիական դատարանով հինգ տարվայ բանտարկութեան, նորերումս ազատվեցաւ բանտարկութիւնից, իր ներումն ստանալով հանրապետութեան նախագահից, մարշալ Մակ-Մահօնից։—Սրտաշարժ անսարմն... ֆրանսիական մարշալ ներում է հայ խաբեբային....

***

Գերմանիայում ինքնաօգնութեան սկզբի վրա հիմնված արհեստաւորների ընկերութեանց թիւը հասնում է այժմ մինչև 4100, որոնց մէջ անդամների թիւը հաշուելու է մինչև 1,300,000։ Այդ ընկերակցութիւնները պարտական են իրանց ծագմամբ մեծ մասամբ պ. դոկտոր Շուլցէ-Դէլիչի եռանդին։ Նա հպարտութեամբ ցոյց է տալիս իր նորերումս հրատարակված հաշւի մէջ, որ այդ ընկերութիւնների ահագին քանակութիւնից միայն 10 նիւթական վնասներ կրեցին,—ապացոյց որքան առողջ և արուեստաւորների դասի պահանջներին յարմար կազմակերպութիւն ունեն հիմնված ընկերակցութիւնները։

***

Փարիզի գիտութիւնների Ակադեմիան զրկվեց սեպտեմբերի 22-ին իր մշտական քարտուղարներից մէկից՝ պ. Էլի դը Բոմօն, որ ակադեմիայի ամենածեր անդամներիցն էր մեռաւ Կալվադօս գաւառի մէջ գտնվող իր կալուածքում, ուր գնացել էր մի քանի օր առաջ իր աշխատանքներից հանգստանալու համար։ Նա ֆրանսիական գէօլօգներից առաջիններից մէկն էր, ոչ միայն այն հեղինակութիւնով, որ նա վայելում էր իր համագէտների մէջ, այլ և այն կողմից, որ նա գրեթէ առաջինն էր, որ անցեալ տարվայ վերջում Վ է ր ն ե ր ի ց Գերմանիայում հիմնած այս գիտութիւնը սկսեց մշակել Ֆրանսիայում, և իր կողմից նպաստեց դորա զարգացմանը իր ճանապարհորդութիւնների ժամանակ հետազօտութիւններ անելով։ Նրա դագաղին հետեւում էին ամեն գիտական ընկերութիւններից պատգամաւորներ։ Չորս գիտականներ (Ֆիզիկոս Դիւմա, քիմիկոս Սէնտ-Կլէր-Դըվիլ, մինէրալոգ Դօբրէ և պ. Լաբուլէ) ճառեր խօսեցին հանգուցեալի յիշատակը պատւելու համար։ Իսկ երեք օրից յետոյ, սեպտեմբերի 28-ին գիտութեանց ակադեմիայի կանոնաւոր նիստը յետ ձգվեցաւ այս մեծ սուգի պատճառով։

***

Փարիզի գիտութեանց ակադեմիայի „Comptes Rendus“ հրատարակութեան մէջ (հոկտ. 5) կարդում ենք մի զեկուցումն որ արել է Մեսսինայի ֆրանսիական հիւպատոսը արտաքին գործոց նախարարին Էտնա սարի ժայթքումի մասին, որ շարունակվել է օգոստոսի 30 և 31-ը։ Հետեւեալ օրերը, այսինքն սեպտեմբերի 1-ին, 2 ին և 3 ին զգվում էին ամբողջ Սիցիլիա կղզում բաւական սաստիկ երկրաշարժներ։ Ժայթքումի ժամանակ բացվեցան տասն և երկու նոր բերաններ, իսկ կենտրօնականը ժայթքում էր բացի լաւայի հոսանքներ նմանապէս ծուխ և քարեր։ Նոր բերանները ժայթքեցին միայն երկու առաջին օրերը, իսկ սեպտեմբերի 1-ին արդէն ծուխ էլ չէր բըղխում նրանցից։

***

Թիէրը իր ճանապարհորդութեան ժամանակ Իտալիայում պատահեց Գ ա ր ի բ ա լ դ ի ի ն։ Երկու պետական մարդիկ պատահելով միմեանց, սեղմեցին միմեանց ձեռքը։ Երկուսի մէջ այն նմանութիւն կայ, որ երկուսն էլ զոհեցին իրանց անձնական համոզմունքը իրանց հայրենիքի ժամանակակից քաղաքական պահանջներին։ Գարիբալդին հանրապետական լինելով, հաստատեց Իտալիայում մ ի ա պ ե տ ո ւ թ ի ւ ն ը, իսկ Թիէրը համոզմունքով միապետական լինելով, նպաստեց Ֆրանսիայի մէջ հ ա ն ր ա պ ե տ ո ւ թ ե ա ն հաստատվելուն։

***

Պ. Պայեր, որ դէպի հիւսիսային բեւեռը աւստրիական արշաւանքի մէջ էր մասնակել, հրաւիրվեցաւ այժմ Լ օ ն դ օ ն ի աշխարհագրական ընկերութեան մէջ դասախօսութիւններ անել արշաւանքի մասին։ Աւստրիական արշաւանքը որ այդքան լաւ աջողվել է, խթան է տուել անգլիացիներին ձեռնամուխ լինել արքունական հաշւով նոյնպիսի արշաւանքների։

***

Ֆրանսիական գիտութեանց ակադեմիան գտել է մի միջոց Ֆ ի լ օ ք ս է ր ա անուանված փոքրիկ կենդանին ոչնչացնելու, որ խաղողի վազերին (որթերին) այդքան վնասում է։ Ակադեմիան առաջարկում է՝ հէնց որ կերեւայ վազերի վրա աւերող կենդանին, իսկոյն արմատից հանել ամբողջ վազեր... Այդ նոյն չէ՞, որ մի խելագարված բժիշկ առաջարկում էր մի մարդու գլուխը կտրել, երբ իմացաւ թէ նրա ատամները ցաւում են։

***

Ֆիլօքսերայի պատճառով յիշեցինք և մի ուրիշ բան։ Ժընէվում հրատարակվող մի կղերական լրագիր „La liberté“ (Ազատութիւն ?!!) անունով, ասում է որ խաղողը փչացնող կենդանին ուղարկված է Շվէյցարիա Աստուծու կամքով, որովհետև շվէյցարացիները սկսել են այժմ խստութեամբ վարվել հոգեւորականների հետ։ Քանի մի կանտօններից եղուխները աքսորվեցան, ուրիշ տեղ հոգեւորականներից իրաւունք խլեցին ուսումնարանները կառավարելու։ Եւ այդ աստուածային պատիժը, ասում է կղերական լրագիրը, որ երթալով աւելի սպառնալի կը դառնայ, եկաւ Շվէյցարիա Սավօյայի կողմից, իսկ այն ճանապարհով (Ֆէրնէ անուանված տեղի ուղղութեամբ), որով Մէրմիլիօ եպիսկոպոսը Ժընէվից աքսորվեցաւ.... Երևի հոգեւորականները հեռանալով Շվէյցարիայից չուզեցին որ նրանց դէմ ապստամբված ժողովուրդը օգուտ քաղի իրանց սիրելի ըմպելիքից (գինուց) և Աստուծուց խնդրեցին ուղարկել իրանց տեղը աւերող ճճուներին...

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՖՕՏՈԳՐԱՖ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆՑԷՆ

Մի բարեգործական նպատակաւ 14 ռուբլի արժեցող քանակութիւն ֆօտոգրաֆիական պատկերներ այժմս հանում եմ 6 ռուբլիով, բայց այս սաստիկ աժանութիւն այն անձանց համար միմիայն պիտի լինի, որոնք ձեռք կբերեն իմ տոմսակներէն, որք պատրաստած եմ տեղոյս քաղաքական գուբէրնատորի թոյլտուութեամբ, տոմսակներիս ամէն մի հատի արժէքն է 6 ռ. ամէն մի տոմսակ գնող իւր վճարած փողի փոխարէն ունէ լիովին իրաւունք գիմել իմ ֆօտոգրաֆիական գործարան հանուել ու ստանալ 6 ռ. արժեցող մի դիւժին նորաձև ամենաընտիր վիզիտնի կարտօչկէք և ութ ռուբլի արժեցող ½ դիւժին կաբինեթնի մեծադիր պատկերներ առանց ոչինչ վճարքի։ Երբ տոմսակներս ամէնքն էլ բաժանվեն, այն ժամանակ 2000 ռ. պիտի նվիրեմ Տըփխիսոյ սուրբ Նինոյեան և սուրբ Գայանեան օրիորդական ուսումնարանաց։ Ահա իսկ այս նպատակի համար 14 ռ. արժեցող գործը 6-ի զիջողութիւն արած եմ, որ ամէն պատկեր ցանկացողք հեշտութեամբ բաժանորդ լինեն իմ տոմսակներին, որով կարողանամ կատարել խոստմունքս օգուտ յիշեալ ուսումնարանաց։ Ուստի անշուշտ եմ որ առանց ուշադրութիւն չմնայ յայտարարութիւնս։

Որով առաջ ձեռք կարելի է բերել իմ տոմսակները պ. Ծատուրեանցի լամպաի մաղազինում, կամուրջի վրա պ. Աբովեանցի մաղազինում, Արծրունու քարվանսարում պ. Աբխալամովի մաղազինում և իմ ֆօտոգրաֆիայի գործարանում, որ գտնվում է Դվորցովի փողոցի վրա, Քամոյեանց եկեղեցւոյ դիմաց։

2 (5) Համազասպ Մամիկոնեան

ՇԱՄՊԱՅՆ ԳԻՆՈՒ ՇԻՇ (բուտիլկա) 10 ԿՕՊԷԿՈՎ ՀԱՏԸ

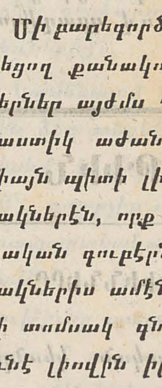

Նոյնպէս և այլ ապակեղէն ամաններ, գործարանի գներով, մեծ քանակութեամբ (օպտով) կարելի է ստանալ Գուարեբի ապակու գործարանի պահեստի մէջ Թիֆլիսում, Դվօրցովի փողոցի վրա, Արծրունու գալէրէում, Էկսէլբէրտ եղբայրների գրասենեակում՝ № 168։ Նոյնտեղ ընդունվում են պատուէրներ և զանազան ապակեղէնի համար։

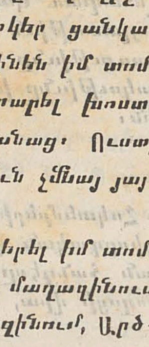

15 (20)

Ստէփան Իվանիչ ԻԶՄԻՐՕՎ յայտնում է սորանով հասարակութեանը, որ Թամամշովի քարվանսարայի հրդեհի պատճառով նա իր ապրանքները տեղափոխել է նոյն շինութեան մէջ ներքևի յարկը (պօդվալ) №№ 26 և 27, որոնք գտնվում են նրա առաջվայ խանութների տակ։ Այդ ամբարների մէջ նա կը շարունակէ իր առուտուրը, թէ օպտով (մեծ քանակութեամբ), թէ մաս մաս։

2 (3)

Մամուլի տակից դուրս եկաւ «ՆԵՐՍԷՍ ԼԱՄԲՐՈՆԱՑԻՈՅ ՆԵՐԲՈՂԸ» սուրբ Հոգեգալստեան վերայ։

Թարգմ. խորէն քահանայի Միրզաբէգեանց։

Ընտիր տպագրած է մեծ ութ 63 երեսից բաղկացած, գինն է . . . 20 կոպ.

Վաճառվում է տպարան Գրիգոր Դիլլաքեանցի Թելի խանութում (Հայոց մայրաքաղաքում)։

Հեռավորները կարող են դիմել կամ դէպի ձեր պատրաստ և կամ դէպի Թարգմանողը։

Ի Բագու.

2 (3)

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԾԱԽՎՈՒՄ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱԼ ՀԱՅԵՐԷՆ ԳՐՔԵՐԸ՝

1) Շիլլէրի „Վիլհէլմ Տէլլ“ Թարգմ. Գ. Բարխուդարեանցի։

2) „Նկատողական ուսում“ Վ. Շահվերդեանի։

3) „Ճանապարհորդութիւն Վիզուվեան հրաբուղխ սարի վրա“ Վ. Խօջայեանցի։

4) „Մայրենի լեզու“ Ն. Տէր Ղևոնդեանցի։ (ա. և բ. տարիք)։

5) „Քերականութիւն մայրենի (աշխարհաբար) լեզուի“ Ս. Պալասանեանի։

6) „Փունջ“ Րաֆֆիի, երկու հատոր։

7) „Փոխադարձ կրեդիտի բանկ“ բրօշիւր Գ. Երզրումեանի։

8) „Համառօտ պատմութիւն աշխարհագրութեան“ Թարգ. Սա. Սաֆրազեանցի։

9) „Պատմութիւն ռուսաց կայսրութեան նշանաւոր թեմերը“ Ն. Լալայեանցի։

10) „Մշակի“ լրագրաց ամբողջ տարվայ օրինակներ։

11) „Ընդարձակութիւն ներսիսեան դըպրոցին“ Գ. Խրիմեանց։

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 30 Октября 1874 г. Типографія Меликова и К-о

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ